

Херман Вендел

БИЗМАРК И СРБИЈА ТОКОМ 1866. ГОДИНЕ

Уредник
Зоран Колунџија

Наслов ориџиналног издања

Hermann Wendel

Bismarck und Serbien im Jahre 1866 : auf Grund der Akten des
Auswärtigen Amtes zu Berlin, des Haus-, Hof- und Staatsarchivs zu Wien
und des Serbischen Staatsarchivs zu Belgrad, Berlin, O. Stollberg, 1927.

Превела

Бранкица Јовановић

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2023.

Сва права задржана. Копирање, фотокопирање, умножавање и коришћење
текста у било ком облику није дозвољено без претходне писане сагласности.

ХЕРМАН ВЕНДЕЛ

БИЗМАРК И СРБИЈА
ТОКОМ
1866. ГОДИНЕ

ПРОМЕТЕЈ
НОВИ САД

АРХИВ ВОЈВОДИНЕ
АРХИВ
ВОЈВОДИНЕ

HERMANN WENDEL

BISMARCK UND SERBIEN IM JAHRE 1866

*

На Балкану ништа ново (Бизмарк, велемајстор политичког шаха 1866.)

Херман Вендел је 1927. на основу докумената из немачких, аустријских и српских архива тематизовао једну епизоду из историје Балкана и његов текст у преводу Бранкице Јовановић носи назив „Бизмарк и Србија током 1866. године“.

Упркос повременим непрецизностима и неутемељеним премисама аутора, занимљиво је (и поучно) сазнати како и по којим критеријумима су тада биле подељене улоге између Немаца (Пруса), Аустријанаца, Италијана, Мађара, Срба и, у одређеној мери, и Хрвата (в. доле).

Занимљиво је (и поучно) истовремено, да је управо у то време око 1860. државно вођство Кнежевине Србије, кнез Михајло Обреновић и његов министар спољних послова Илија Гарашанин, показало изузетну мудрост и далековидост, чак и при опхођењу са једним таквим велемајстором политичког шаха, какав је био „гвоздени канцелар“ и архitekта немачког рајха Ото фон Бизмарк.

Овај аспект заслужује нешто ближе разматрање.

Ото фон Бизмарк је почео политичку каријеру као члан пруског парламента, 1851–1862. године је служио као дипломата у Русији и Француској, а од 1862. је био председник пруске владе.

У немачко-данском и у рату за немачко наслеђе 1864–1866. пруска хегемонија је расла и била дефинитивно потвр-

ђена победом над савезничким армијама Аустрије и Саксоније код Кенигреца 3. јула 1866. године.

После победоносног рата 1870–1871. против Француске, Пруска је утемељила немачки рајх под династијом Хоенцолерна, која ће владати до Првог светског рата. Бизмарк је постао први савезни канцелар уједињене Немачке и на тој функцији остао до 1890. године. Аустрија је остала под династијом Хабзбурга.

Но као што је познато, рат је само вођење политике другим средствима (и обрнуто).

Бизмарк је својевремено и с правом био означаван као револуционар, јер је заиста енергично поставио у питање тада владајући међународни поредак, подривао га и закључно срушио, стварајући једну нову велику силу, која се до данас одржала.

И то не само захваљујући успешним ратовима, већ понекад и упркос војним поразима.

Његов политички прагматизам је пословичан, неоптерећен идеолошким предзнацима, већ руковођен превасходно принципом корисности. Тако је у једном меморандуму 1857. врло трезвено констатовао да он „у савезништвима не види ништа друго до израз заједничких интереса и намера.“

Следећи том принципу, конзервативни ројалиста Бизмарк је припремању сукоба Пруске са (три пута већом) Аустријом одмах потражио савезништво са тада несумњиво револуционарном Италијом „јер се од краљевства Виктора Емануела исувише јасно ширио задах катрана и сумпора преврата. Карбонари су припадали прецима, завереници око Мазинија и добровољци иза Гарибалдија акушерима младе државе; њеним настанком, одузимањем поседа Хабзбурзима и Бурбонима, краљевима, надвојводама, па чак и папи, национални и демократски принцип тријумфовао је над идејом легитимитета а масе су плебисцитима коначно удариле свој печат на развој догађаја од 1859.“

Он, дакле, трезвено следи основном принципу и правилу Никола Макијавелија у односу на политичко делање: „Није важно ко шта каже или уради, важно је коме то користи.“ Смислено иста изјава, која се приписује Денг Сјаопингу, док је у осамдесетим и деведесетим годинама 20. века отварао комунистичку Кину према свету: „Није важно да ли је мачка црна или бела, важно је да лови мишеве.“

Само је консеквентно да су потом Мађари дошли у његов политички визир.

Пропаст њихове револуције против Беча била је још врло свежа у сећању, тако да „када је деценију после 1849. године, поражена Мађарска лежала савладана и са повезом преко уста, сви њени политички мотиви су наставили да делају у њеној емиграцији, која је сваким комадићем лучевине потпаљивала пламен наде у отаџбини“.

А када су већ Мађари, онда су у игру неминовно улазили и Јужни Словени, Срби и Хрвати.

Овде само пар речи о горе апострофираним „повременим непрецизностима и неутемељеним премисама аутора“ а ради прецизирања историјске истине. Одређена улога хрватског фактора при тадашњим збивањима наравно стоји (Штросмајер, Старчевић), но ствари би се морале посматрати у правим, реалним размерама.

Вендел нпр. пише: „Nacionalno osvešćenija bila je Hrvatska, koja je sa hrvatsko-slavonskom Vojnom Granicom imala 1,7 miliona stanovnika; ona je na papiru sa Slavonijom i Dalmacijom navodno činila slavnu trojednu kraljevinu, dok je u stvarnosti od 1848. godine, kao i ostale zemlje, bila tretirana kao prosta krunska zemlja“.

Као прво, ови бројеви не одговарају историјски осведоченом стању ствари.

Детаљна етнографска карта Аустријске царевине из 1846. броји укупно 813.300 Хрвата и 2.624.000 Срба на својој државној територији, као и 5.183.000 „Италијана и романизо-

ваних Срба⁴, који насељавају – поред северног дела данашње Италије, тада у саставу хабзбуршке државе – читаву обалу Истре и Далмацију, где Хрвата иначе уопште нема. Чак и Словенци су тада са 1.167.300 људи били знатно бројнији од својих источних хрватских суседа.¹

Карта се даље јасно разликује између Хрватске, Славоније и Далмације, што се одражавало и у званичној титули аустријског цара Франца Јозефа I у односу на ове хабзбуршке покрајине (краљ Далмације, Хрватске и Славоније) а хрватска станишта су груписана око Загреба, ограничена између Вараждина на северу и Госпића на југу, словеначких области на западу и Славоније на истоку. И у Славонији су, иначе, Срби 1790. били већина, тако да је ту на пример била основана Краљевина Славонија (1745), која је 1849–1868. била апсолутно независна од Угарске и Хрватске.²

Закључно, како Хрвати тако и Словенци су ту класификовани као подгрупа Илиро-Срба. То је иначе сасвим одговарало ставу немачке науке у 18. и 19. веку (Бартенштајн, фон Таубе, Ј. Шникер, итд.), која је „појам илирства везивала за српски народ (...) писало се о многобројном илирском „расцијанском“ српском народу расејаном по читавом Балкану“ а само успут су се помињали „Хрвати, унијати (што по природи ствари значи да су дотични поунијаћени православци, који се већ рачунају као похрваћени) и неунијати“.³

---

¹ Ethnographische Karte der Osterreichischen Monarchie. Nach Bernhardt, Safarik, und eigenen Untersuchungen von HBgs. Febr 1845. 8te Abtheilung: Ethnographie No 10. Gez. in der geogr. Kunstschule zu Potsdam auf v. Stulpnagel's Ostrerr. Kaiserstaat (No 26 in Stieler's H. Atlas). Gest. v. W. Behrens, Shr. v. Fr. In Baumgarten. Gotha 1846, bei J. Perthes. 1846.

² Упореди: Фридрих Вилхелм фон Таубе, *Историјски и географски опис КРАЉЕВИНЕ СЛАВОНИЈЕ и ВОЈВОДСТВА СРЕМА* како с обзиром на њихове природне особине тако и на њихово садашње устројство и ново уређење у црквеним, грађанским и војним стварима: из сопственог посматрања и запажања учињених у самој земљи, Нови Сад, 1998.

³ Цитирано из: Никола Жутић, *Срби сви и свуда – „Хрватске земље“ без Хрватиа*, Београд, 2005.

Истовремено се да констатовати да је с друге стране тадашњег разграничења Балканског полуострва, у Босни и Херцеговини као делу Османског царства, број Хрвата био по свему судећи незнатан, занемарљив, док убедљиву већину становништва чине Срби.

Као „Турска Хрватска“ („Türkisch Croatien“) означава се на овој другој етнографској карти Аустријског царства из 1847, наиме, омањи северозападни гранични простор БиХ и то само на потезу Каменица – Островица – Стари Мајдан – Јајце, мада и ту етнографска структура говори о апсолутној српској већини.

О извесном хрватском присуству на пример у Травнику, Ливну, Горњем Вакуфу, итд. могао би теоретски да говори – теоретски, јер су католици били и Словенци, Мађари, Италијани, итд. – податак да је „ту било католика“, без националног тј. етничког предзнака дотичних.⁴

По овим аустријским подацима се, дакле, у хабзбуршкој царевини 1846. налазило 2.624.000 несумњивих Срба и ако (врло минималистички) пођемо од тога да се у оквиру популације од 5.183.000 „Италијана и романизованих Срба“ налазило само око 10% покатоличених Срба и томе додамо неоспорну српску већину у тада османској Босни и Херцеговини, онда се са довољном вероватноћом може поћи од тога да је тадашњи однос бројчаног састава Хрвата и Срба западно од Дрине могао износити (око +/-) 850.000 према (око +/-) 4.000.000.

Проблематична је и Венделова ознака „hrvatsko-slavonska Vojna Granica“.

Када су Турци заузели Доњу Славонију, аустријска (штајерска) властела под својим заповедником Хансом Унгнадом се 1540. уверила да се при одбрани границе од Турака

⁴ Ethnographische Karte des Osmanischen Reichs, europäischen Theils und von Griechenland. Nach Bernhardt, Safarik, und eigenen Untersuchungen von HBgs. Febr 1845. 8te Abtheilung: Ethnographie No 10. Gez. in der geogr. Kunstschule zu Potsdam auf v. Stulpnagel's Osterr. Kaiserstaat (No 26 in Stieler's H. Atlas). Gest. v. W. Behrens, Shr. v. Fr. In Baumgarten. Gotha 1846, bei J. Perthes. 1847.

„не може ослонити на домаће словинске и хрватске кмето-
ве, требало би и њих неко да брани, јер они су навикли са-
мо да служе око столова својих господара и пуне подруме и
кошеве њихове“.

Зато је Унгнад предложио „да се место њих набаве ваља-
не плаћеничке чете Немаца и особито Срба, који већ од пре
десетак година у знатном броју у Сењском приморју, Жум-
берку и Крањској врло успешно врше војну службу на оној
крајини. Штајерци одмах усвоје овај предлог и већ исте го-
дине отпоче систематско насељавање српских ускока по Гор-
њој Славонији, прво између Копривнице, Крижеваца и Ива-
нића (...)“

То су били почеци крајишког система одбране ау-
стријских и мађарских граница од Турака.

И у Доњој Славонији је већ у другој половини 16. века
ратовало хиљаде Срба за Аустрију и надвојвода Карло је ју-
на 1576. сматрао за потребно да упозори Земаљску штајер-
ску управу, да у међувремену већина војвода на Словинској
крајини „нису хришћани, већ (српски, прим. аутора) уско-
ци“ („nit Christen, sondern Usskokhen“).⁵

Што се овог дела Војне крајине тиче (Карловачки гене-
ралат), индикативно је и писмо, које је један језуита упутио
свом старешини у Риму 1653, наиме, да су „српски војници,
који су као слободни сељаци укључени у крајишки систем
одбране у Хрватској и Славонији, фактички први хришћан-
ски бедем према Турцима („aet iam nobis contra Turcas
serviunt facti antemurale christianitatis“).⁶

---

⁵ Др Рад. М. Грујић, *Срби у Славонији*, „Споменица о српском православном
владичанству пакрачком“ (Пакрачка епархија); објављено у: CATENA MUNDI,
Српска хроника на свейским веријама, Књига I. Приредио: Предраг Р. Драгић
Кијук. Издавачи: Ибарске Новости, Краљево, и Матица Срба и исељеника
Србије, Београд, 1992.

⁶ А. Ивић, „Прилози за повијест Хрватске и Славоније у XVI и XVII вијеку“,
Стирине ЈАЗУ, 35, Загреб, 1916. Даље. М. Ванино, „Два прилога повијести
исусовачког колегија и гимназије у Вараждину“, *Вјесник* хр. ХСД земаљског
архива 19, 1917. Од значаја је и чињеница, иако није чудно, да су католички
Хрвати а не Срби добили од Ватикана овај почасни назив „antemurale
christianitatis“.

Тако пише Доротеја Разумовски:

„Срби, који данас живе у Хрватској, потомци су слободних хришћанских сељака-ратника (...) који су се већ у 16. веку населили у граничном подручју према Османској царевини, на „Војној граници“ или „Крајини“. Они су раније били директно подређени Министарству рата у Бечу и обавезни на стално служење у граничарским трупима, стога ослобођени свих намета, били су дакле слободни. Хрватски сељаци, који су живели у њиховој залеђини, били су напротив зависни од својих мађарских господара и њима се управљало из Будимпеште а не из Беча. Слободни српски сељаци-ратници су увек помало с висине гледали на своју неслободну хрватску браћу (...)⁷

Овим се, још једном, нипошто не умањује одређена улога хрватског фактора при тадашњим збивањима, али овај нумерички однос образлажава поред осталог и следећу ставку у Бизмарковим калкулацијама и активностима.

Изузетно значајно место у његовим плановима заузима ла је наике Кнежевина Србија, под Михајлом Обреновићем, иако је она тада још била у једној врсти вазалног односа према Турском царству и султанови гарнизони су били присутни у српским градовима. Но она је већ тада израстала у незаобилазни фактор политике на Балкану.

Тако Вендел бележи: „Иако је Кнежевина Србија још увек била турска вазална држава, многи њени сународници, били они далеко или близу, веровали су да је она позвана да међу Јужним Словенима одигра улогу, коју је Пијемонт имао међу Италијанима (...) Париски конгрес ју је из искључиво балканске сфере уздигао у европску; шездесетих година прошлог века њена робна размена са Западом била је двоструко или трипута већа него у петој деценији а млади су са француских и немачких универзитета доносили слогане за-

---

⁷ Dorothea Gräfin Razymovski, Geschichtsmagazin „Damals“, Heft Nr. 2, Stuttgart, Februar 1992.

падног либерализма (...) Међутим, првенствено је делотворност кнеза Михајла Обреновића, који је на њеном кормилу био од септембра 1860, око имена Србије ткала ореол свим Јужним Словенима, који су се осећали потлаченим (...) Он је водио политику високих очекивања, која је себи поставила за циљ ништа мање до одбацивање турског јарма, ослобођење свих балканских народа и оснивање пространог јужнословенског царства, са Србима као језгром (...)"

Није дакле чудо да акти показују ревносну активност, често циркулацију немачких, италијанских и мађарских емиграна, разговоре и преговоре, убеђивања и понуде носиоцима власти у Београду.

Вендел је на основу вредновања докумената из немачких, аустријских и српских архива указао на већ поодмакле планове, да се Гарибалдијеви добровољци искрцају у Далмацији и крену ка северу а да истовремено букне устанак Мађара и Јужних Словена, чиме би се Аустрији створили озбиљни проблеми.

Није се мањкало са грандиозним идејама:

„Италијански краљ Виктор Емануел је почетком 1862, затражио од Наполеона пристанак на план, који је био колико гигантски, толико и фантастичан. Док би Грчка заузела Епир, Албанија се дигла против највишег господара, Црна Гора и Херцеговина потегле оружје а Србија објавила рат турској Порти, цео Балкан је требало да експлодира као нагазна мина, како би се прикрило Гарибалдијево искрцавање у Далмацији и његово напредовање ка Мађарској.“

То је ишло толико далеко, да је Бизмарк понудио Србији приступање пруско-италијанском савезу а „као награда била је предвиђена и Босна“. На питање, међутим, какве гаранције је Пруска спремна да пружи Србији, његов одговор је гласио: „Ако победимо, можете заступати своје интересе као трећа страна у савезу. Ако будемо поражени, не могу да заштитим ни нас а камоли вас.“

Гарашанин је на то закључио да „Србија вероватно треба да вади кестење из ватре само за велике силе и да без гаранције Русије ништа не може да предузме. Петербург је, међутим, одбио да пружи ову гаранцију а поврх тога саветовао да се не предузимају никакве акције“.

Закључно размишљање:

Од 14–15. века, када је нестала некадашња регионална сила Србија као самостална држава, па до 19. века, када је најављено и иницирано њено васкрсавање, Балкан се налазио на граници светова, био је проприште сукоба интереса великих сила, шаховска табла њихове политике, економског ривалства и војних надгорњавања.

То се до данас није променило, различите нијансе једне у суштини исте слике условљене су променама превасходно у међусобним констелацијама великих сила.

Садржина геополитичке игре је увек иста а само језичка форма (именовања, паролe, актуелно прокламовани принципи) следе духу времена у коме настају. Сходно томе, мали народи и државе само са тешком муком, уз велику мудрост и пуно среће могу да се избеаве из намењене им улоге малих пиона у великој игри.

Срби су тај усуд непитаних само једном успели да отклонe од себе и то 1914–1918, изузетно тешком муком и по огромну цену утиснули су свој печат историји. Питање о примерености и оправданости тог страдања може се поставити само у истом даху са питањем о сврсисходности, о смислу жртве старих Грка код Термопила и старих Јевреја при борби за Масаду.

Но за разлику од њих, Срби нису били те среће да поседују довољну мудрост и избегну следствену југословенску клопку, због које и данас испаштају.

Ова одсудна историјска грешка била је условљена како тадашњом констелацијом односа великих сила, тако и неодговорном кратковидошћу тадашњих српских водећих елита.

Занимљиво је (и поучно) истовремено, да је управо у време око 1860. године државно вођство Кнежевине Србије, кнез Михајло Обреновић и његов министар спољних послова Илија Гарашанин, показало изузетну мудрост и далековидост, чак и при опхођењу са једним таквим велемајстором политичког шаха, какав је био „гвоздени канцелар“ и архитекта Немачког рајха Ото фон Бизмарк.

Сасвим у смислу констатације Хермана Вендела:

„Као и његов министар спољних послова Илија Гарашанин, кнез Михајло је остао при уверењу да се од себичности великих сила не може ништа очекивати и да ослобођење балканских народа мора бити дело самих балканских народа.“

Исплати се, дакле, посветити нешто пажње овом делу Хермана Вендела.

др Владимир Умељић

УВОД

Откада је пронађена и отада често спомињана детаљна верзија Бизмарковог плана да 1866. године потпали Аустрију мађарским пламеном, његова, са овим повезана, намера да на Хабзбуршку кућу нахушка и Јужне Словене једва је била позната као чињеница. У овом другом случају као да је важила латинска изрека: *Quod non est in actis, non est in mundo!* јер су у закључаним тајним орманима различитих влада лежали разноврсни материјали и о овом кораку пруске политике, а да свет, односно шира јавност, о томе ништа није знала.

Отуда је и уследио овај покушај да се, на основу берлинских, бечких и београдских докумената, догађаји прикажу не само у временском редоследу, већ и у њиховој унутрашњој међузависности. Нажалост, ни акти не одају све. У мемоарима Теодора фон Бернхардија, пруског изасланика у Фиренци, наилазимо на једну притужбу Фон Узедома из оних дана, да се у пруском Министарству спољних послова, послови „не обављају пожељним редоследом и редовношћу“, да би посланства с времена на време примала дописе из Вилхелмштрасе, али не и одговоре на послате извештаје. Можда овој или некој другој околности можемо приписати што оно најважније – Бизмарково писмено упутство Пфуловој београдској мисији – недостаје или уопште и није ни постојало. Ни накнадна истраживања докумената у породици

графу Фон Пфула, према непотпуним забелешкама о тој по-
шиљци, нису уродила успехом.

Зато је и оно што постоји ипак било довољно да се ра-
светли међусобна повезаност догађаја и да, као плод нашег
труда, настане овај скромни прилог пре свега о Бизмарко-
вој политици савезништава, а онда и о историји немачко-
јужнословенских односа.

Искрену захвалност аутор дугује службеницима Поли-
тичког архива Министарства спољних послова у Берлину,
пре свега његовом руководиоцу, господину др Сасу, који му
је својим драгоценим информацијама био од помоћи при
прегледању и обради пруских аката; господину Слободану
Јовановићу, професору Београдског универзитета који га је
задужио набавком писаних докумената из Српског држав-
ног архива и који је својим темељним познавањем тог исто-
ријског раздобља допринео његовом осветљавању; госпо-
дину др Фрицу Бригелу из Библиотеке студија друштвених
наука у Бечу који је омогућио приступ актима бечког Архи-
ва династије, двора и државе и никако као последњем, ње-
му драгом Герхарду Геземану, професору славистике на Не-
мачком универзитету у Прагу који је разјаснио нека нејасна
места у српским списима.

Етрета (Нормандија), јуна 1927.

Херман Вендел

I

БИЗМАРК КАО РЕВОЛУЦИОНАР

Бизмарков покушај да 1866. на Аустрију нахушка и Кнежевину Србију проистекао је и потпуно одговарао његовој смелој превратничкој политици из те године.

Национално уједињење једног народа је доиста у толикој мери представљало чин револуције против сила очувања поретка, да се чак и један државник, опредељен за династију и конзервативизам, свесно и својевољно ставио у службу таквог посла и почиње да говори језиком 1792. године. Исто што и Кавур учинио је и Бизмарк. Годинама пре свог успона на руководеће место, аустријски министар спољних послова Рехберг слутио је да ће Бизмарк стати у кошуљи на барикаде, а када је пруски државник заправо кренуо да постави детонатор испод грађевине Немачке Конфедерације, како би из Немачке истиснуо од давнина велечасну династију Хабзбурга и поломио различите крајње легитимне круне, његови савременици, и с десна и с лева, су револуционарни дах овог подухвата. Краљ Вилхелм I, са ужасом је устукнуо пред плановима реформи Савеза свог злослутног министра: „Али то што ми предлагете је револуција!“¹, а Фридрих Енгелс, пријатељ и сарадник Карла Маркса, назвао је политику из 1866. „револуцијом, изведеном револуционарним средствима“.¹ Тога је био свестан и сам Бизмарк. Пред француским изаслаником Бенедетијем се хвалио три-

ма револуцијама: прекидом једновековних блиских односа са Аустријом, италијанским савезом и споразумом са Француском: „Остаје ми само да подстакнем и четврту: да увучем Пруску у рат са Аустријом.“²

Ова политика била је такоређи безобзиран напад на моралне основе традиционалног европског државног поретка. Уговори из 1815, темељи Свете Алијансе, нису били уговори попут других, већ су служили као брана против револуционарне плиме, која је од времена Конвента преплављивала земље, однела престоле, потопила владарске династије. Ризикујући да буде проглашен за саучесника анархије, ниједан државник се није усуђивао да прекорачи Границу пентаграма принципа легитимитета. Конкретно, од Метерниха па на даље, Хабзбург је био први гарант европског мира. А ко год је у Прусској још увек у костима осећао страх од 1848. године тражио је у ослонцу на надмоћну краљевску кућу залог мира и реда на континенту.

Најзад, али не и најмање важно, краљ Вилхелм није могао да се лиши идеја са којима је одрастао; био је готово непоколебљив у свом поштовању према Аустрији, другом партнеру тројне Свете Алијансе; стари господин је са нескривеним страховањем посматрао како Бизмарк у својој политичкој лабораторији смишља вештичје напитке некаквог новог доба. Као он, осећала се и цела старија генерација класе која је стајала на врху у Прусској. И попут Лудвига фон Герлаха, „савести конзервативне странке“ који је смислио слоган:

„Preußen und Österreich Hand in Hand, Deutschland sonst außer Rand und Band“

„Пруска и Аустрија руку под руку, иначе ће се Немачка измаћи контроли“

којим је у листу *Кројццајџунџ*, уз велики аплауз, упозорио на опасност од „патриотског егоизма“ који из политике елиминише „свете Божије заповести“. У овом духу су принц Карл, Сенфт-Пилзах, Боделшвинг напали краља ка-

ко би спречили започињање револуционарних акција његовог министра. Попут Клајст-Рецова, не мали број јункера је сматрао да је рат са Аустријом „страшна национална катастрофа“, па чак и они, који нису одбијали да следе Бизмарка, веома болно су доживели напуштање традиционалних принципа као да су себи гулили делове коже.³ Расположење ових кругова прелило се и на официрски кор који се попуњавао из њихових редова. Пруски војни аташе у Бечу, мајор Граф фон дер Гробен, који је као крути легитимиста мрзео рат против Аустрије и одбијао да га припрема шпијунирањем, није био изолован случај.

Како је буржоазија, гневна због уставног сукоба и усредсређена на трагање за другачијим решењем немачког питања, безвољно стајала по страни, Бизмарк је скоро сам закорачио на опасан пут који је водио до Кенигреца. И, одважан и одлучан, он се није освртао иза себе. Будући да је немачки парламент, који је произашао из народних избора, искористио као адут за реформу Савеза, он је готово потврдио Ласалово пророчанство да ће можда господин Фон Бизмарк ускоро, у улози Роберта Пила, наметнути опште непосредно бирачко право, а да му, посебно у спољној политици, ниједно средство неће бити превише револуционарно, све док буде обећавало да ће бити делотворно.

II САВЕЗ СА ИТАЛИЈОМ

Бизмаркова одлука да, раме уз раме са Италијом, уђе у ватру такође је било поглавље његове револуционарне политике, јер се од краљевства Виторија Емануела исувише јасно ширио задах катрана и сумпора преврата. Карбонари су припадали прецима, завереници око Мацинија и добровољци иза Гарибалдија акушерима младе државе; њеним настанком, одузимањем поседа Хабзбурзима и Бурбонима, краљевима, надвојводама, па чак и папи, национални и демократски принцип тријумфовао је над идејом легитимитета, а масе су плебисцитима коначно удариле свој печат на развој догађаја од 1859. И као што су либерали и демократе широм Европе клицали италијанском јединству у настајању, тако су чувари уговора из 1815. на Апенинском полуострву преко догађаја побадали један крст за другим. Против присталица нове доктрине, као оне Леополда фон Герлаха, генералног ађутанта и политичког исповедника Фридриха Вилхелма IV, Аустрија се код Солферина и Манганте борила за „своју Италију“, бранећи „стари закон у Европи“.⁴ Лист *Кројцицајшуні* наставио је да из срца конзервативаца грми против „националне преваре“ и пун бола свео је догађаје у Италији на заједнички именитељ револуције: „из правних назива воље народа изведену детронизацију легитимних власти, кршење обавезе полагања заклетве и лојалност за-